

Подольський Анатолій Юхимович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1704-9674>,

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник,

відділ етнополітології,

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса,

Національна академія наук України,

керівник, Український центр вивчення історії Голокосту,

Київ, Україна

e-mail: apodolskyi@gmail.com

**Книжкова серія «Бібліотека спогадів про Голокост» як джерело
з дослідження нацистського геноциду українських євреїв у часи
Другої світової війни**

Доповідь присвячена проблемам вивчення Голокосту в Україні, зокрема створенню книжкової серії Українського центру вивчення історії Голокосту «Бібліотека спогадів про Голокост». Автор аналізує джерела з усної історії про події Голокосту на теренах України, зокрема спогади тих, що пережили екстремальне насильство у часи Другої світової війни.

Ключові слова: спогади, свідки, усна історія, джерела, історія Голокосту, Друга світова війна, Український центр вивчення історії Голокосту, книжкова серія.

Вивчення історії Голокосту в сучасній українській історичній науці ґрунтується передовсім на архівних, документальних джерелах, офіційних документах, наказах і розпорядженнях окупаційної влади тощо. Проте, останні десятиліття для дослідників у галузі студій з історії Голокосту (*Holocaust Studies*) як в Україні, так і у світі важливим джерелом для вивчення долі євреїв у добу панування націонал-соціалізму стали свідчення тих, хто пережили Голокост, – їхні щоденники, спогади, мемуарна література. Напрямок усної історії, усно історичних досліджень в царині студій з історії Голокосту став

поширеним і, разом з вивченням архівних документів, становить сьогодні корпус комплексу джерел з даної проблематики.

Саме тому Український центр вивчення історії Голокосту (УЦВІГ) у 2012 році започаткував вперше в Україні книжкову серію «Бібліотека спогадів про Голокост». Фахівцями-істориками Центру були визначені критерії підбору текстів для такої книжкової серії, головним із яких мав бути той факт, що автор/авторка спогадів чи щоденників пережив/пережила трагедію Голокосту та нацистські переслідування на українських теренах. УЦВІГ почав пошукову роботу щодо віднайдення текстів спогадів, мемуарної літератури українських євреїв, які вижили під час нацистського тотального геноциду та переслідувань в роки окупації та Другої світової війни і написали про свої, часто-густо, нелюдські поневіряння й рятування в умовах екстремального насильства під час війни. Очевидно, що такі спогади залишили ті, хто вижили. У випадку щоденників жертв Голокосту, щоденникові записи велись під час нацистської окупації, і багато авторів таких щоденників не дожили до звільнення та загинули чи були вбиті нацистськими окупантами на землях України.

Під час роботи з підготовки видань таких спогадів фахівці Українського центру вивчення історії Голокосту зіткнулись із такою проблемою, що значна більшість українських євреїв, яким пощастило вижити в час окупації нацистської Німеччини та врятуватись від тотального геноциду з боку окупантів, після закінчення Другої світової війни в Європі у травні 1945 року вже не повертались до України, яка тоді була під контролем і владою СРСР. Багато з тих, хто пережили Голокост у європейських країнах, зокрема й на теренах України, поїхали до Сполучених Штатів Америки, Канади чи до новоствореної у 1948 році Держави Ізраїль на Близький Схід, чи в країни Південної Америки, чи переїхали до тих країн Європи, з якими у них не були пов'язані спогади про часи жахливої нацистської окупації та масового вбивства їх братів та сестер, представників єврейського народу. Саме з цієї причини видання книжкової серії «Бібліотека спогадів про Голокост» УЦВІГу це,

насамперед, переклади з інших мов спогадів тих українських євреїв, які пережили Голокост на українських землях.

За майже півтора десятиліття існування книжкової серії «Бібліотека спогадів про Голокост» світ побачив 10 видань – це справжні єврейські свідчення з України про трагедію Голокосту, про «кінець людини», кінець світу та, одночасно, про самопожертву й рятування в часи екстремального насильства, про тих, хто забирав людське життя й про тих, хто рятував людське життя. Адже не забуваймо, що всі євреї, хто залишили свої спогади про страшну добу Голокосту та опублікували їх після завершення Другої світової війни, всі вони вижили, і вижили вони завдяки тому, що у певний момент смертельної небезпеки для них вони були врятовані не євреями, які пішли на супротив нацистській окупаційній владі.

Спогади, що побачили світ у серії «Бібліотека спогадів про Голокост» це переклади з англійської, їдишу, польської та шведської мов. Це єврейські спогади про трагедію Голокосту з різних місцевостей України, більшість з них з теренів Східної Галичини, але не тільки: спогади Джека Глоцера з Рогатина, що на Івано-Франківщині, Клари Крамер (народжена Шварц) з Жовкви, Львівської області, Ісаака Штейгера (Єжи Чарнецькі) з Великих Мостів на Львівщині, Міхаеля Гауптмана з Урича, що біля Східниці, Міхаеля Дімента з Локачів, що на Волині, Марти Горен (народжена Вінтер) з Чорткова на Тернопільщині, Шимона Стерлінга, що пережив Голокост у Бродах Львівської області.

Також у цій книжковій серії є дві книжки спогадів польських євреїв: щоденник Давида Рубіновича з міста Радом, який не пережив війну й окупацію, та спогади (переклад із їдишу) про табір смерті у Треблінці Рахель Ойєрбах, яка після війни стала науковою співробітницею Меморіалу «Яд Вашем» у Єрусалимі. І ще є книжка особливих спогадів. Це спогади шведа Бьорна Вестлі «Війна мого батька» про Петера Вестлі, що був серед нацистських катів у німецьких підрозділах «Ваффен СС» і брав участь у розстрілах євреїв на теренах України.

Усі наші видання серії «Бібліотека спогадів про Голокост» можна прочитати онлайн на офіційному сайті Українського центру вивчення історії Голокосту за цим покликанням: <https://holocaust.kyiv.ua/home/others?objId=2023> .

Очевидно, що УЦВІГ продовжить переклад українською і випуск нових книжок, нових спогадів тих, що пережили Голокост на нашій землі. Це буде гідним внеском у пам'ять про цих людей і сприятиме розвитку української історіографії історії Голокосту.

Anatolii Podolskyi,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1704-9674>,

Candidate of Historical Sciences, Leading Research Associate,

Department of Ethnopolitical Studies,

I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies,

National Academy of Sciences of Ukraine,

Head, Ukrainian Center for Holocaust Studies

Kyiv, Ukraine

e-mail: apodolskyi@gmail.com

**The book series “Library of Memoirs about the Holocaust” as a source for
research of the Nazi genocide of Ukrainian Jews during World War II**

The report is devoted to the matters of studying the Holocaust in Ukraine, in particular, the foundation of the book series of the Ukrainian Center for the Study of the History of the Holocaust “Library of Memoirs about the Holocaust”. The author analyzes oral history sources about the events of the Holocaust in Ukraine, in particular, the memories of those who experienced extreme violence during World War II.

Keywords: memories, witnesses, oral history, sources, Holocaust history, World War II, Ukrainian Center for the Study of the History of the Holocaust, book series.